

PÄÄKIRJOITUS

Muistitietotutkimus nousussa myös kasvatuksen ja koulutuksen historian alalla

Kirsti Salmi-Niklander & Juhani Tähtinen

Tämänkertainen *Kasvatus & Ajan* teemanumero keskittyy kasvatuksen ja koulutuksen historiaan muistitietotutkimuksen näkökulmista. Muistitietotutkimus on Suomessa noussut viime vuosikymmenten aikana vahvaksi monitieteelliseksi ja myös kansainvälisesti suuntautuneeksi tutkimusalueeksi. FOHN (Finnish Oral History Network) on järjestänyt kansainvälisiä tutkijasymposioita vuodesta 2002 lähtien. Kesäkuussa 2018 kansainvälinen muistitietotutkijoiden yhteisö kokoontui Jyväskylään IOHA-konferenssiin. *Oral History Journal* -julkaisun teemanumerossa 2/2016 käsitellään laajemmin Suomen, Pohjoismaiden ja Baltian maiden muistitietotutkimusta. Näiden maiden tutkimuksilla on monia yhteisiä piirteitä: kirjoitetun muistitiedon vahva merkitys haastattelujen rinnalla sekä muistitietotutkimuksen ja kulttuurisen muistitutkimuksen lähestymistapojen yhdistäminen.

Muistitietotutkimusta tehdään erityisesti folkloristiikan, etnologian ja historian aloilla. Kasvatustieteen ja kasvatushistorian tutkijat ovat myös ottaneet käyttöön muistitietotutkimuksen menetelmiä. Tätä kuvastaa sekin, että Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian alaisuuteen perustettiin vuoden 2016 keväällä monitieteinen Kasvatushistorian elämänkerta- ja muistitietotutkimuksen verkosto (KEMU, <http://www.kasvhistseura.fi/toiminta/kemu>). Verkoston toiminnasta tämän teemanumero sai aikanaan alkusysäyksensä. Muistitietotutkimus onkin yksi tutkimuksellinen lähestymistapa, jonka avulla voidaan tavoittaa kasvatukseen ja koulutukseen liittyviä kokemuksia, mikropoliittista vallankäyttöä sekä jatkumoa ja katkoksa. Muistitietotutkimuksen esille nostamien uusien tulkintaperspektiivien lisäksi tutkimus voi nostaa esille uutta lähdeaineistoa, joka voi sekä täydentää aiemmin esitettyjä tulkintoja että nostaa esille täysin uusia näkökulmia ja kokemus- ja merkitysperspektiivejä kasvatukseen ja koulutukseen.

Kasvatukseen ja koulunkäyntiin liittyvän nykymuotoisen muistitietotutkimuksen uranuurtaja oli dosentti Saara Tuomaala (1964–2015), jonka väitöskirja ja monet artikkelit ovat edelleen tämän tutkimusalan vankkana perustana. Väitöskirjassaan *Työtätekevästä käsistä puhtaaksi ja kirjoittaviksi* (SKS 2004) hän tutki lasten kokemuksia oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheissa Keski- ja Pohjois-Suomen maaseudulla. Saara Tuomaalan elämäntyötä muistellen Kasvatushistorian elämänkerta- ja muistitietotutkimuksen verkosto KEMU järjesti seminaarin ”Kasvatuksen mieli ja muistot” toukokuussa 2017.

Kasvatustieteen puolella modernin elämänkerta- ja muistitietotutkimuksen mahdollisuuksia hyödynsi 1990-luvulla emeritus professori Ari Antikainen. Tässä numerossa hän itse muistelee ja avaa lyhyesti katsauksessaan sitä, miten hän tutkimusryhmänsä kanssa 1990-luvulla sovelsi käsitteitä elämänkulku (*life course*) ja elämänhistoria (*life history*) suomalaisten kokemuksiin oppimisesta ja koulutuksesta 1990-luvun loppupuolella. Katsaus

nostaa esille kysymyksen, pitäisikö kasvatukseen ja koulutukseen liittyviä kokemuksia ja ilmiöitä tutkia ja tulkita nykyistä enemmänkin elämänhistorian ja muistitietotutkimuksen näkökulmista.

Teemanumeron viisi artikkelia antavat monipuolisen kuvan kasvatukseen ja koulutukseen kohdistuvan muistitietotutkimuksen teemoista, aineistoista ja metodologisista ratkaisuista.

Suomalaisen muistitietotutkimuksen erityispiirteitä on kirjoitettujen muistitietokeruiden vahva merkitys. Teemanumeron ensimmäisen artikkelin aineisto on peräisin ”Minun koulu-muistoni” -keruusta, jonka Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura toteuttivat vuonna 2013. Tutkimusryhmä Ulla Karvonen, Pilvi Heinonen, Liisa Tainio, Sara Routarinne ja Maria Ahlholm on kohdentanut analyysinsä opettajan oppilaisiin kohdistaman fyysisen kosketuksen kuvauksiin eli ”kosketusmuistoihin”. Kosketusmuistoja ei keruukutsussa erikseen kysytty, mutta niitä kuvaavia episodeja löytyi kirjoituksista varsin paljon. Tutkimusmetodina on diskurssianalyysi, jonka avulla tutkijaryhmä analysoi opettajan toiminnan selittämistä sekä tapahtuma- ja muisteluhetken erilaisia tulkintoja. Kertomuksissa opettajien toimintaa tulkitaan joko suhteessa tapahtumajan kasvatuskäytäntöihin tai yksilöllisiin ominaisuuksiin ja kokemuksiin.

Outi Ylitapio-Mäntylän ja Minna Uiton artikkelin aineistona on myös kirjoittaen kerrottu muistitieto, mutta se on tuotettu erilaisessa tilanteessa kuin arkistojen teemakeruut. Lastentarhanopettajaksi opiskelevat refleктоivat lapsuusmuistojaan teemakirjoituksissa osana orientoivia opintojaan. Artikkelissa analysoidaan erityisesti sukupuoleen ja tunteisiin liittyviä kerronnallisia jaksoja näissä teemakirjoituksissa. Näiden muistojen toimijoita ovat vanhemmat, isovanhemmat, kaverit ja sisarukset sekä muut merkitykselliset aikuiset. Kerronnassa korostuvat ”välittämisen hetket” mutta myös ristiriitaiset tunteet: kateus, häpeä ja nöyryytys.

Muistitietotutkimus voi nostaa esille vähemmistöjen ja marginaaliryhmien kokemuksia. Elisa Hyvärisen ja Pekka Metson artikkelissa pohditaan uskonnollisten vähemmistöjen ja identiteetin problematiikkaa suhteessa ortodoksiin uskonnonopettajiin. Artikkelin perustuu ortodoksisen kirkollishallituksen vuonna 2004–2005 toteuttamiin teemahaastatteluihin ja kattaa noin 50 vuoden ajanjakson 1950-luvulta 2000-luvun alkuun. Ortodoksisen uskonnonopetuksen tutkimus tekee näkyväksi rajalinjoja suomalaisen valta- ja vähemmistökulttuurin välillä. Tämän päivän monikielisissä ja -kulttuurisissa kouluympäristöissä nämä asetelmat ovat entistä kompleksisempia. Kirjoittajat tarkastelevat opettajien asemaa työyhteisöissä ja heidän roolejaan oppilaiden uskonnollisen identiteetin tukijoina.

Kahdessa viimeisessä artikkelissa paneudutaan koulumuistoihin ja koulutuspolkuihin suvun, perheen ja yksilön näkökulmista. Niina Koskihaara, Maija Mäki ja Eija Schwartz toteuttivat yhteistyössä Lempiaisten sukuseuran kanssa lapsuus- ja nuoruusmuistoja käsittelevän tutkimushankkeen 2014–2017. Luovutetusta Karjalasta lähtöisin oleva suku on evakoon lähtemisen jälkeen hajaantunut eri puolille Suomea. Aineistoa on koottu pari- ja ryhmähaastattelujen sekä visuaalisen muistelun avulla. Nostalgian sävyttämässä koulumuistoissa ihanteiksi nostetaan itsenäiset, omatoimiset ja työteliäät lapset.

Marjukka Piiraisen artikkelissa paneudutaan Kainuun syrjäkylältä kotoisin olevan Airan (s. 1939), koulutuspolkuihin ja ammatinvalintaan 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa. Tutkimuksen erityispiirteenä on tutkimuskohteen ja tutkijan läheinen suhde: he ovat äiti ja tytär. Artikkelissa tarkastellaan Airan koulutuspolkujen kautta maaseudun nuoren naisen valinnanmahdollisuuksia sekä niiden yhteyttä luokkaan ja sukupuoleen. Puutarha-ala oli 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa uudenlainen ammattiala, joka rikkoi perinteisen suku-

puolittuneen työnjaon normeja. Puutarhatyö katsottiin sopivaksi uraksi sekä miehille että naisille.

Lämmin kiitoksemme artikkeleiden kirjoittajille ja vertaisarvioijille, joiden kommentista on ollut paljon hyötyä tekstien muokkaamisessa! Kiitämme myös Itä-Suomen yliopiston teologian osastoa, joka on antanut tukea kansikuvan käyttöoikeusmaksuihin. Toivomme, että teemanumero auttaa osaltaan edistämään kasvatukseen ja koulutukseen kohdistuvaa muistitietotutkimusta ja havainnollistamaan sitä, miten muistitietotutkimuksen avulla voidaan tavoittaa ihmisten kasvatukseen ja koulutukseen liittyviä monimuotoisia kokemuksia ja merkityksiä.

Kirsti Salmi-Niklander on folkloristiikan dosentti ja yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.

Juhani Tähtinen toimii erikoistukijana Turun yliopistossa.